

չը կայ, որ մեր պարտութիւնը ծուխմում (Ռոժեստովնսկու հաւատորմիդի կործանումը՝ ողբալի է, բայց այն ոչինչ կապ չունի մեր քաջ զորաբանակի հետ, որ գտնւում է հիանալի դրութեան մէջ և ջերմ փափագում է վրէժ առնել թշնամուց և յաջողութիւն ձեռք բերել, յուսով եմ, մօտիկ ապագայում: Մեր զօրքերի բռնած դիրքերը շատ գերազանց ամրացրած են: Մինչև այժմ անձրևային եղանակը խանգարում էր ինձ յարձակողական դիրք բռնել, բայց այժմ, երբ մեր Մուկդէնի մօտ ունեցած կորուստները լրացրած են, երբ մեր զորաբանակը ուժեղացրած է Եւրոպական Ռուսիայից եկած նոր զօրքերով, ես զգում եմ, որ կարող եմ յաջողութեամբ դիմադրել թշնամուն: Յոյս ունիմ այս ամսուայ ընթացքում (Յունիսի) յարձակումն սկսել, որով միանգամայն կը փոխուի գործի դրութիւնը: Դարձեալ կրկնում եմ. Ռուսիան կարող է լիովին հաւատալ մեր զօրքերի ուժին և զօրութեանը: Մեր դրութիւնը բնաւ այնքան տաքնապալի չէ, որ անհրաժեշտ լինի կապել հաշտութեան դաշն, որի պայմանները Ռուսիայի համար անշահաւէտ կը լինին»:

Այս համարձակ որոշման տակ բացի Լինեվիչից, ստորագրել են տասնութէկ գլխաւոր ժեներալներ, որոնց թւում դարձեալ քաջամարդիկ կուրօպատկինը:

Հետաքրքրական այն է, որ եապօնական զօրապետներն էլ դէմ են հաշտութեանը: Օհաման խնդրում է միկադօին յետաձգել բանակցութիւնը մինչև նոր ձակառամարտ, որ սպասւում է յունիսի ընթացքում և որ անշուշտ մի նոր յաղթութեամբ պիտի պսակի եապօնական զօրաբանակը: Բայց նշանաւոր տարբերութիւն: Օհամային ձայնակից է իւր հայրենիքի հասարակական կարծիքը, իսկ Լինեվիչի սնոտի յոյսերին չի ծափահարում. Ռուսիայում և ոչ չոք, բացի Մուկօրինից և Դրիգմունտից. չի ծափահարում նոյն իսկ բիւրօկրատիան: Այսպէս, Մայիսի 25-ին Պետերբուրգում կայացած արտաքոյ կարգի խորհրդում մասնակցող բարձրաստիճան պաշտօնեաներից եւ ոչ մէկը յօգուտ պատերազմի շարունակութեան ձայն չի տուել:

Հաշտութիւնը Ռուսիայի համար այնքան է անհրաժեշտ, որքան մաքուր օդը թոքախտաւորի համար:

Ամսից աւելի է անցել, Նախիջևանի գաւառում արիւնհեղութիւնը չի դադարում: Թիֆլիս հասած տեղեկութիւններից երևում է, որ ղէպքերը քանի գնում այնքան մոայլ կերպարանք

են ստանում: Նախիջևան քաղաքում դրուժինը համեմատաբար խաղաղ է: Բայց այդ ի՞նչ խաղաղութիւն է: 183 հայ խանութներէց աւերումից և կողոպուտից ազատուել է միայն 3: Հայ սպանուածներէ թիւը հասնում է մինչև 50-ի: Յայտնի չէ որքան թուրքեր են սպանուել և սպանուել են արդեօք: Գիւղերում իրերի վիճակը աւելի սոսկալի է: Ականատեսները վերին աստիճանի յուսահատական գոյներով են նկարագրում գիւղացիների կացութիւնը: Աւերուած գիւղերի թիւը հասնում է 50-ի, որոնցից երկու երրորդականը հայկական է: Թէ քաղաքից և թէ գիւղերից գաղթում են Երևան, Թիֆլիս և դէպի Ռուսիա: Հրդեհը անցել է Շարուրի և Դարալագճաօղի գաւառը: Շարուրում հայերը մի քանի տեղ ջարդ են տուել թուրքերին և քաւական թուով սպանել: Դարալագճազում Մարտիրոս գիւղի մօտ թուրքերից սպանուել են 300 հոգի: Սակայն գաւառի բոլոր գլխաւոր ճանապարհները բռնուած են թուրքերով: Գաւառին սպառնում է սով: Սով է սպառնում ամբողջ Երևանահան նահանգին, որովհետև գիւղացիները չեն վստահանում դաշտերը դուրս գալ, մինչդեռ հունձի ժանանակն արդէն սկսուել է:

Վերջին ժամանակ ոռոս զօրքերը սկսել են աւելի գործնական միջոցների դիմել խուժանի գազանութիւնները զսպելու համար: Պարզ ասած, նրանց այժմ հրամայուած է կոտորել խռովարարներին: Լրագրների ասելով Ուլիանորաշէն գիւղի վրայ եղած յարձակման ժամանակ թուրքերից սպանուած են մօտ 50 հոգի, իսկ Սանլուխլար գիւղի աւերման միջոցին աւելի քան 200 հոգի: Հարկաւ, զօրքերին օգնում են հայ երիտասարդները: Դաժանութիւնը քաջութեան նշան չէ, և այնտեղ, ուր թուրքերը տեսնում են լուրջ դիմադրութիւն, յետ են նահանջում և անկարգ ցրւում: Հայերը զէնք չունեն — ահա նրանց դժբախտութիւնը: Իսկ թուրքերը միշտ ունեցել են զէնք, ունին և կուռնեան: Հայի համար մի մօղային փողկապ աւելի գին ունի քան մի հրացան: Թուրքին հաց ու ջրից զրկելը, միայն զէնք տուր: Հայի խաղաղասիրութիւնը հասնում է խեղճութեան: Նախիջևանցիք ամենախեղճ հայերն են, որոնք զէնքից մինչև այժմ վախեցել են ինչպէս ժանտախտից: Նախիջևանում գտել են դաշոյնով սպանուած հայեր, որոնք զրպաններում ռելոյովներ են ունեցել և չեն գործածել:

Մենք մի անգամ ասել ենք և դարձեալ կրկնում ենք — զէնքից վախենալը կուտուրային նշան չէ. այլ մի սոսկալի ախտ: Ով չը գիտէ իրան պաշտպանել, իրաւունք չունի կու-

տուրական համարուելու, Հայը դարերից ի վեր արշինը գերադասել է դաշոյնից և կարծել է թէ քրիստոնութիւնը պահանջում է ոչխարային հեզութիւն և խեղճութիւն: Հայը հռանդուն է փող վաստակելում և խնայողութեան մէջ: Թուրքը վերջին կոպէկը չի խնայում զէնքի համար: Հայը կարծում է, թէ զէնքը մեռած կապիտալ է. աւելի լաւ է, նրան տուած փողով խանութի ապրանքը աւելացնել և մի քիչ էլ խաբել մուշտարիներին:

Թէ Թուրքը դեռ անտաշ է մնացել հարիւր տարի ոռոսաց խաղաղ բաղաբականութեան հովանաւորութիւնը վայելելուց յետոյ էլ և, երևի դեռ շատ երկար ժամանակ կը մնայ, այս, աւելի քան երբեք, ապացուցուեց Նախիջևանի ղէպքերով: Լրագրների թղթակիցները այնպիսի մանրամասնութիւններ են հաղորդում կոտորածից, որ մարդ ապշում է և հարցնում իրան, արդեօք, գրանք իսկապէս մարդիկ են, թէ միայն ընտելեան կծու ծաղրով են մարդկային կերպարանք ստացել: Զահուկ գիւղում Մկրտիչ Յովհաննիսեանին այրել են իւր կնոջ առջև: Հայ գիւղում մի ծնողի մորթել են դեռահաս դաւաճների աչքերի առջև և այրել են մի քանի երեխաներ: Թուրքը չի զգացում ոչ կանանց յուսահատ աղաղակներից, ոչ երեխաների աղիողորմ ճչերից: Նա ծծկերին խլում է մօր կրծքից և ցցում սուրի ծայրի վրայ, ծերին և անդամալոյծին գնդակահար անում, կանանց արգանդը պատռում է դաշոյնի ծայրով և անծինին դուրս ձգում: Նախիջևանում սպանում են մի մանկան հօրն ու եղբօրը: Մանուկը բազարում բռնում է Նախիջևանի խանի փէշերը և հեծկտանքով փրկութիւն աղերսում, մի Թուրք խփում է և մանկանը սպանում: Այս արդէն գազանութիւն էլ չէ: Այս մի տեսակ այլասեռումն է: Միայն ընտելեանից պատժուած մի ցեղ կարող է այդչափ հրէշանալ: Միայն վախկոտ, ստոր և քառ փորսողները կարող են այս տեսակ սպանութիւններ գործել:

Այլևս կասկածելի չէ, որ Թուրքերի ներկայ շարժումը Անդրկովկասում համիսլամութեան գաղափարի առաջին ծաղիկն է: Բոլոր ոչ մահմեդական ակնաստեանները միաբերան վկայում են, որ Թուրք խուժանը Նախիջևանում և գիւղերում յարձակումների ժամանակ ունեցել է կրօնական դրօշակ և Ալլիի ձեռքը: Շատերը յարձակողներից հագած են եղել սպիտակ շապիկ կարմիր թևերով և գլուխներին ունեցել են տաճկական կարմիր ֆէսեր: Կարմիր ֆէսը համիսլամական գաղափարի էմբլէմներից մէկն է: